

Derleyen AYŞE BUĞRA • Sınıftan Sınıfa

İletişim Yayınları 1499 • Araştırma-İnceleme Dizisi 249

ISBN-13: 978-975-05-0789-2

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora - Kıvanç Koçak

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Yönetmenliğini Fritz Lang'ın yaptığı

Metropolis (1927) filminden bir sahne

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloglu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
AYŞE BUĞRA

Sınıftan Sınıfa

Fabrika Dışında
Çalışma Manzaraları



i l e t i Ő i m

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

AYŞE BUĞRA 7

Yolda

BİR YAŞAM BİÇİMİ OLARAK DIŞLANMA: TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ

ÖZGÜR BURÇAK GÜRSOY 33

Yıldızların altında

TÜRKİYE'DEKİ SİNEMA EMEKÇİLERİ VE SİNE-SEN

AYSUN KIRAN 69

TÜRK FUTBOLUNDA SENDİKALAŞMA VE İNGİLTERE ÖRNEĞİ

SEVECEN TUNÇ 89

• Metin Kurt'la Söyleşi / SEVECEN TUNÇ 104

Eđitim, sađlık ve sosyal haklar

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN DÖNÜŐÜMÜ

ESİN ERTÜRK 113

DÖNÜŞEN SAĞLIKTA "ÇALIŞMANIN" HALLERİ

TAYLAN ACAR 149

Hayat baŐka yerde

OFİS ÇALIŐANLARININ YALNIZLIĐI

EBRU IŐIKLI 181

SONUÇ

AYŞE BUĞRA 209

YAZARLAR 215

GİRİŞ

AYŞE BUĞRA

Boğaziçi Üniversitesi'nde çalışma hayatı, işçiler ve işçi hareketleriyle ilgili bir süredir vermekte olduğum seminer, uzun hocalık hayatımda en severek yaptığım iş. Bu haftalık seminerlerin her birinden “ben şanslı bir insanım çünkü severek yaptığım bir işim var” diye düşünerek çıktığımı söyleyebilirim. Bu düşüncenin, her yıl her seminerdeki tartışmaları katkılarıyla biçimlendiren öğrencilerin de birlikte yaptığımız işi anlamlı bulduklarına inanmamla ilgili olduğu sanıyorum.

Seminerde, kapitalist toplumda çalışma hayatının ve çalışanların hayatının aldığı biçim üzerinde duruyoruz. Konumuz, yaşamak için çalışmak zorunda olan insanların iş ve yaşam deneyimleri, bu insanların işleri ve hayatları üzerindeki kontrollerini nasıl kaybettikleri, bunu yeniden kazanmak için giriştikleri mücadeleler ve bu mücadelelerin önündeki engeller. Bu konuyu ele alırken, bizim hep birlikte anlamlı ve yaratıcı bir iş yaptığımızı düşünerek çalışıyor olmamızın, emeğin metalaştığı yerde, sattığı emeğine indirgenen diğer insanları anlamamıza yardım eden bir

arka plan oluşturduğu söylenebilir. Yani, çalışmanın nasıl bir insan etkinliği olabileceğine dair bir süreçte kazandığımız bilincin, onun nasıl insani açıdan olmaması gereken bir şeye dönüştüğünü görmemize yardım ettiğini söylemek mümkün. 2007-08 akademik yılındaki seminer, benim “sınıftan sınıfa” bu perspektifle bakmamda özellikle etkili oldu. Bu derlemede yer alan makaleler de, bir tanesi hariç, o yıl semineri alan öğrencilerden bazılarının İngilizce yazıp bu kitapta yayımlamak için Türkçeye çevirdikleri ödevlerinden oluşuyor.¹

O yıl semineri alan öğrencilerin çoğu, hizmet sektörünün çeşitli dallarında çalışmış ve çalışma hayatında neoliberal dönüşümün etkilerini bire bir tecrübe etmişlerdi. K. Marx'ı, E.P. Thompson'ı, H. Braverman'ı veya R. Sennett'i okurken, ister kol işçileriyle ister beyaz yakalılarla ilgili olsun, deneyimleriyle “insani” bir ilişki kurmayı becerebiliyor ve bunların birbirine nasıl bağlandığını görebiliyorlardı. Herkesin hikâyesinde ortak noktalar, benzer süreçler ve bu süreçlerin insan hayatı üzerindeki karşılaştırılabilir etkileri bulunuyordu. Bunu görmek, sınıf analizi üzerine çok iyi bilinen bir noktadan başlayarak bugüne özgü koşullarda ortaya çıkan sorunlar üzerine düşünmeye imkân verecek nitelikteydi. Buradaki ortak başlangıç noktası, Marx'ın kapitalizm analizinin de başlangıç noktasını oluşturan mülksüzleşme olgusuydu. Mülksüzleşme, üreticinin üretim araçlarından kopmasını izleyen toplumsal ilişkiler dönüşümünün içinde ortaya çıkan kapitalist sınıf ilişkilerinin ve yaşamak için eme-

1 Derlemedeki altı makaleden biri, aynı semineri bir yıl önce, 2006-2007 ders yılında, almış olan Taylan Acar'ın “Dönüşen Sağlıkta ‘Çalışmanın’ Halleri” başlıklı çalışması. Acar'ın çalışmasını, diğer beş makaleyi çok iyi tamamlayarak kitabın tematik bütünlüğüne önemli bir katkı yaptığı için derlemeye dahil etmeye karar verdik. Aynı şekilde, çok anlamlı ve başarılı çalışmalar olmalarına rağmen, 2007-08 yılı semineri kapsamında hazırlanan bazı ödevleri tematik tutarlılık kaygısıyla derlemeye almadık. Bu zor seçim sayesinde kitabın çok az derleme kitapta bulunan anlamlı bir bütünlük kazandığını düşünüyorum.

ğini satmak zorunda kalan insanların tarihinin başlangıcında yer alıyordu. Bu tarih, kapitalizmin Marx'ın çok güçlü bir biçimde anlattığı bütün dünyaya yayılma eğilimi ve “yaratıcı yıkıcılığı” içinde, pek çok çeşitlilik, bölünme ve ayrışma, kopuş ve yeniden yapılanma içeriyordu. Sınıf aktörlerinin ve sınıf ilişkilerinin niteliği durmadan değişiyor, ama emeğin metalaştığı ve insanın metalaşan emeğe indirgendiği her durumda, insanın hem toplumsal niteliğini hem de çalışma sürecinin, zamanının, yani hayatının üzerindeki kontrolünü kaybedişinin farklı biçimleri ortaya çıkıyordu. Elinizdeki kitap, bugün bu durumda olan insanlarla ilgili bir güncel tarih çalışması.

Amele pazarına giden yol

Marx'ın anlattığı biçimiyle bu insanların tarihi “özgür emek” kavramı etrafında biçimleniyor. “Özgür emek”, Marx'ın bir “şey” değil bir ilişki olarak tanımlanması gerektiğini özellikle vurguladığı sermayenin, yani kapitalin ve dolayısıyla kapitalizmin, ortaya çıkışının ön koşuludur. *Grundrisse*'de Marx, tarımın ticarileşmesi ve zanaatkarların bağımsız çalışma koşullarını kaybetmeleriyle ortaya çıkan mülksüzleşme sonucu “*emek piyasasına sürülen emek gücü kitlesinin*” iki anlamda özgür olduğunu yazıyor: “Hem eski himaye, ya da taabiyet ve hizmet ilişkilerinden, hem de her türlü mal ve mülkten, her türlü nesnel, maddi varoluş biçiminden, her türlü *mülkiyetten kurtulmuş ve özgür*; tek geçim kaynağı olarak çalışma yeteneklerini, emek güçlerini satmaya ya da dilencilik, serserilik ve soyguna terk edilmiş bir kitle. Bunların önce ikinci yolu denediklerini, ama zindan, pranga ve kırbaç zoruyla buradan emek pazarına giden yola sokulduklarını tarih belgeliyor” (Marx 1853: 507, Türkçe çeviri: 577).